

Ünnepeltünket ezelőtt tíz évvel, 2001-ben *Emlékkönyv*vel tisztelte meg a történész szakma. A köszöntők közül nem hiányoztak az erdélyiek: Benkő Samu, Csetri Elek, Demény Lajos, Egyed Ákos, Imreh István és Jakó Zsigmond tanulmánnyal, közleménnyel fejezték ki tiszteletüket és köszönetüket azért a munkásságért, amelyet Berlász Jenő a magyar történelem kutatásában kifejtett, s maradandó módon hozzájárult múltunk irodalmának hiteles, akadémiai színvonalú gazdagításához. Ezt megelőzően természetesen örömmel szereztünk tudomást R. Várkonyi Ágnes laudációjáról, amely 1999. december 18-án hangzott el; akkor, amikor Berlász Jenőt Magyar Örökség-díjjal tüntették ki.

Tisztelt és kedves Jenő, szívből kívánom, hogy Isten még soká éltessen, hogy örülhess az életnek, családotnak, valamint a szakma és a társadalom megbecsülésének és szeretetének.

Kolozsvár, 2011. május 7-én.

Szántay Antal

ADATOK A 18. SZÁZADI HABSBERG MONARCHIA PÉNZÜGYEIRŐL

Fontos 18. századi történeti statisztikai adatok publikálásával járult hozzá Berlász Jenő az 1957-ben indult és csupán két és fél évfolyamot megért *Történeti Statisztikai Közlemények* című folyóirathoz, mely a KSH Könyvtárának és a Levéltárak Országos Központjának (azaz a Művelődési Minisztérium Levéltári Osztályának) stencil eljárással sokszorosított kiadványaként jelent meg. Valójában öt nagyalakú kötet készült: 1. évfolyam (1957) 1. szám és 2–4. szám, 2. évfolyam (1958) 1–2. szám és 3–4. szám, valamint a 3. évfolyam (1959) 1–2. szám. A folyóirat felelős szerkesztője Kovacsics József, szerkesztőségi titkára Vörös Károly, a szerkesztőbizottság tagjai pedig Borsa Iván, Ember Győző, Ill Bálint, Kovacsics József és Thirring Lajos, akikhez az 1957/2–4. számtól Baraczkai István, az 1958/1–2. számtól pedig Dávid Zoltán és Szigetvári István is csatlakozott. A folyóirat „Adattár” rovatának nagyobb részét Berlász Jenő történeti statisztikai adatgyűjtései töltötték ki. Az induló 1957/1. számban Berlász Jenő nevét nem tüntették föl, az 1957/2–4. számban teljes névvel, míg az 1958/1–2. számban B. J. monogrammal szerepelt.¹

¹ [Berlász Jenő]: Adattár. Történeti Statisztikai Közlemények 1. (1957) Nr. 1, 97–98. újraközlés in: *Berlász Jenő: Erdélyi jobbágyság – magyar gazdaság, (Válogatott tanulmányok)*. Szerk. Buza János – Meyer Dietmar. [Bp.] 2010. 272–279.; *Berlász Jenő: Szemelvények a Habsburg Monarchiának és Magyarországnak fontosabb összefoglaló pénzügyi adataiból. Történeti Statisztikai Közlemények 1. (1957) Nr. 2–4. 124–134.*, újraközlés in: *Berlász: Erdélyi jobbágyság... i. m.*, 280–286; *Berlász Jenő: Statisztikai adatok a XVIII. század végi Erdélyből. Történeti Statisztikai Közlemények 2. (1958) Nr. 1–2. 101–107.* újraközlés in: *Berlász: Erdélyi jobbágyság... i. m.*, 263–271.

Az 1957/1. számban publikált öt tábla az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Fol. Lat. 307. forrásából, az 1957/2–4. számban publikált öt tábla az Országos Levéltár Múzeumi törzsanyag 253. fasc. forrásából, míg az 1958/1–2. számban publikált két tábla ugyancsak a Múzeumi törzsanyag 275. és 282. fasc. forrásából származik.

Míg az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának jelzete² ma is helyes, sajnos, a Magyar Országos Levéltárban a fenti jelzet alatt nem talál anyagot az érdeklődő. Az ún. Múzeumi törzsanyag ugyanis nem létezik többé, megszüntették, és anyagát más állagokba sorolták. A munka évtizedeken át, főként 1935 és 1965 között folyt az Országos Levéltárban, azonban az „1935–1965 közötti átrendezésekhez konkordanciajegyzék az anyag nagy terjedelme miatt nem készülhetett. [...] Átfogó konkordanciajegyzék készítése az 1965-ben kezdődött átrendezésnél sem készült”.³ Így hosszadalmas keresés árán sem bizonyosan fellelhetőek a Berlász által közölt források. Ha pedig mégis felbukkannának ugyanilyen táblázatok, nem biztos, hogy azok ugyanazok az iratok, nem pedig más példányok.

Hálásak lehetünk tehát Berlász Jenőnek, hogy annak idején felszínre hozta és közkinccsé tette ezeket a forrásokat, melyek azóta a levéltárban zajló iratrendezések eredményeképpen ismét elsüllyedtek a végtelen irattengerben.

A Múzeumi törzsanyag 253. fasc. jelzettel publikált öt táblából három megtalálható abban a táblázatgyűjteményben, melyet Ember Győző 1971-ben ismertetett.⁴ Ezeket jelenleg is a „Városi és kamarai iratok” sorozatban, Fol. Lat. 918. jelzet alatt őrzi a levéltár.⁵ Meglepő módon azonban a táblázatok között apró eltérések tapasztalhatóak: mindenekelőtt a dátumokban, de esetenként az adatokban is.

A Berlász által közölt 1–2. tábla címe „*Haupt Bilanz der Staats Einkünften und Ausgaben vom Jahr 1772*”, míg a másiké „*Haupt Bilanz Der Staats Einkünften und Ausgaben vom Jahre 1782*”, ugyanakkor a táblázatban szereplő adatok lényegében azonosak.⁶ A Habsburg Monarchia valamint Magyarország és Erdély bevételeire és kiadásaira vonatkozó összesített adatokban az eltérés a két forrás között csupán annyi, hogy a Berlász-féle táblákban töredék krajcárok is szerepelnek, míg a másikban nem, így például a Habsburg Monarchia összbevétele Berlász forrásában 6/8 krajcárral magasabb, mint a másikban. Ugyanakkor az 1782-re datált táblázat hibás amennyiben a bevételek és kiadások oszlopban Görz, Tirol, Krajna sorrendben sorolja az összegeket, míg az ezekhez tartozó hiány („*Abgang*”) és fölösleg (többlet, „*Überschuß*”)

² Tabellae statisticae varii argumenti, Saec. XVIII, OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 307, lásd online katalógus <http://www.arcanum.hu/oszk/lpext.dll/?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>.

³ Magyar Országos Levéltár 1526 utáni gyűjtemény, Repertórium. Szerk. Nyulásziné Straub Éva 2. kiad. Bp. 2003. 68.

⁴ Ember Győző: Összefoglaló statisztikai táblák Magyarországról a XVIII. század végén. In: Statisztikai Szemle 49. (1971) Nr. 12. 1256–1267.

⁵ Zimányi (Mráz) Vera: 1526. utáni iratok gyűjteménye, Városi és kamarai iratok, kézirat, Magyar Országos Levéltár Bp. 1955. Maksay Ferenc: A Magyar Kamara archívuma. Szerk. Buzási János, Bp. 1992. 200–203.

⁶ Berlász: Erdélyi jobbágyosság... i. m., 280–282.; MOL, E 554, 8. doboz, Fol. Lat. 918. 77–78.

összegei összekeveredve, a Krajna, Görz, Tirol sorrendben szerepelnek, ahogyan Berlász forrásában. Három részösszegben is találunk nyilvánvalóan elírásból fakadó, jelentősebb eltérést: az 1782-re datált forrásban Csehország bevétele 17.736.063 forint, Lombardia bevétele 2.909.171 forint, Alsó-Ausztria kiadása pedig 16.241.427 forint, sőt még Csehország fölöslege is 1 krajcárral magasabb, mint Berlász forrásában. Ebben ugyanakkor a tartományok között Vorarlberg kétségkívül Elő-Ausztriát jelenti, ahogyan az 1782-re datált táblában így is szerepel („*Vorder Oesterreich*”). Magyarország és Erdély államháztartási adatait részletező táblában pedig Berlász forrása szerint Erdély kamarai („*Camerale*”) bevételeinek és kiadásainak egyenlege 89.239 forint 24 krajcár többletet mutat, szemben a másik forrásban szereplő 58.239 forint 24 krajcárral, míg a „*Politicum*” bevételeinek és kiadásainak egyenlegeként Berlásznál nyilvánvalóan tévesen 9.669 forint többlet szerepel, szemben a másik forrásban található 570 forinttal.

Berlász 3. táblájának eredeti címe „*Hauptbilance der aus dem Teutschen, dem Tariff vom Jahr 1775 unterworfenen Erbländern in fremde Länder, und aus diesen in die ersteren im Jahr 1782 erpropten Aus- und Einfuhr*”, míg a másiké „*Haupt Bilance Der aus den Deutschen dem Tariff vom Jahre 1775 unterworfenen Erbländern in fremde Länder und aus diesen in die erstere im Jahre 1789 erbrobten Aus- und Einfuhr*”, miközben az adatok a két táblában lényegében megegyeznek, azzal az eltéréssel, hogy a Berlász-féle táblában a kivitt irha és bőrök értéke 231.009 forint szemben a másik forrásban szereplő 230.009 forinttal, a behozott cérna értéke pedig 26 krajcárral magasabb mint a másikban, melyben viszont a behozott nyers gyapot értéke magasabb ugyanennyivel, tehát az egyetlen krajcár mennyiség a táblában a 13. és a 4. tétel között fölcserélődött.⁷ Mivel a tábla a legnagyobb értékben kivitt 17 árucikket és behozott 28 árucikket sorolja föl, ezek az eltérések a kivitel és behozatal teljes értékét nem befolyásolják.

Végül Berlász 5. táblájának eredeti címe „*Summarische Ausweiss der Münz- und Bergwesen-Erträgniss im Königreich Ungarn und der demselben incorporirten Provinzen, dann in dem Grossfürstenthum Siebenbürgen, wie selbe für das Jahr 1753 ausgefallen und praeliminariter pro 1754 angetragen worden*”, míg a másiké „*Summarischer Ausweiß Der Münz- und Bergwesens-Erträgniß in dem Königreich Hungarn und den demselben eingelebten Provinzen, dann in dem Großfürstenthum Siebenbürgen wie selbe für das Jahr 1786 ausgefallen, und praeliminariter 1787 angetragen worden*”.⁸ Itt az eltérés az adatok között megint csupán annyi, hogy Berlász forrása töredék krajcárokat is tartalmaz, míg a másik nem.

Ebből arra is következtethetünk, hogy Berlász forrása a pontosabb, míg a másik ugyanazon táblák és ugyanazon adatok már egyszerűsített változata. Az évszámok közti eltérésre azonban nehéz magyarázatot találni. Egyetlen támpont, hogy más forrás szerint az 1775. évi vámterület (lényegében Tirol és Galícia nélkül a cseh–osztrák örökös tartományok) egyes külkereskedelmi adatait más forrásból

⁷ Berlász: Erdélyi jobbágyság... i. m., 280., 283.; MOL, E 554, 8. doboz, Fol. Lat. 918, 75–76.

⁸ Berlász: Erdélyi jobbágyság... i. m., 280., 285–286.; MOL, E 554, 8. doboz, Fol. Lat. 918., 71–72.

ismerjük. Eszerint 1782-ben kivitelük 25,7 M forint, behozataluk pedig 27,4 M forint.⁹ Ha pedig az 1775. évi vámterület külfölddel való kereskedelmének fenti adatai mellé hozzátesszük a Monarchia többi országával, tartományával folytatott kereskedelem adatait, mely az ismertetett táblázatgyűjteményben 1789-re datálva megtalálható, akkor éppen ezeket a számokat kapjuk (1. táblázat).¹⁰

1. A cseh–osztrák örökös tartományok (1775. évi vámterület) külkereskedelme [1782]

	Kivitel		Behozatal		Egyenleg
	(Fl.)	(%)	(Fl.)	(%)	(Fl.)
Magyarország	9 166 628	35,67%	11 720 886	42,73%	-2 554 258
Tirol és Galicia	1 001 080	3,90%	2 243 336	8,18%	-1 242 256
Külföld	15 530 079	60,43%	13 463 040	49,09%	2 067 039
Összesen	25 697 787	100,00%	27 427 262	100,00%	-1 729 475

Forrás: MOL, E 554, 8. doboz, Fol. Lat. 918., 73–76.

Nagy tehát a valószínűsége, hogy Berlász Jenő forrása a pontosabb az évszámok tekintetében is, és a MOL, E 554 „Városi és kamarai iratok” sorozatban található forrás kevésbé megbízható, inkább romlott vagy rontott táblázat.

Bizonytalanabb a helyzet a Habsburg Monarchia, illetve egyes országai és tartományai államháztartási mérlegét illetően. Az adatsorok ugyan az 1770-es és különösen 1780-as évekre vonatkozóan többé-kevésbé hiánytalanok, de az adatok forrásonként nagy eltéréseket mutatnak.¹¹ Ennek természetesen az a fő oka, hogy még alakulóban vannak a költségvetési elszámolás szabályai, nincs egységes gyakorlat, hogy mely tételeket mily módon vegyenek figyelembe. Pél-

⁹ Ugyanakkor az 1789. évi adatok ismeretlenek! *Herbert Hassinger*: Der Außenhandel der Habsburgermonarchie in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. In: Die wirtschaftliche Situation in Deutschland und Österreich um die Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert. Friedrich Lütge (Hrg.) Stuttgart 1964. 61–98., adatok: 79., 95.; *Gustav Otruba*: Verwaltung, Finanzen, Manufakturen, Gewerbe, Handel und Verkehr, technisch-gewerbliche Bildung und Bevölkerungsentwicklung, In: Österreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus. Erich Zöllner (Hrg.) Wien 1983. 103–150., adatok: 136.

¹⁰ „Haupt Bilanz Der von den Deutschen Erbländern in Hungarn, Galicien und Tyrol und von diesen in die erstere im Jahre 1789 erwiesenen Ein- und Ausfuhr” – MOL, E 554, 8. doboz, Fol. Lat. 918., 73–74.

¹¹ *Eckhart Ferenc*: A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában, Bp. 1922. 262–269. és 348–352. (Magyarország és Erdély részesevé a Habsburg Monarchia államháztartásában 1752–1778); *Eckhart Ferenc*: A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1780–1815. Szerk. H. Balázs Éva. Bp. 1958. nem közöl államháztartási adatokat; *P. G. M. Dickson*: Finance and Government under Maria Theresia 1740–1780, Vol. 1, Society and Government, Vol. 2, Finance and Credit. Oxford 1989. Vol. 2., 380–381. (nettó bevételek 1717–1782), 385–387. (kiadások 1729–1784), 382–383. (nettó bevételek ágazatonként 1749–1784), 37. és 90. (bevételek és kiadások 1763-ban), 101. (bruttó bevételek tartományonként 1763 és 1783), 384. (nettó bevételek tartományonként 1749, 1775, 1784), 113. (nettó bevételek és kiadások tartományonként 1784, 1786); *P. G. M. Dickson*: Count Karl von Zinzendorf's 'New Accountancy': The Structure of Austrian Government Finance in Peace and War, 1781–1791. *International History Review* 29. (2007) Nr. 1, 1–56., itt különösen 23–25. és 48–49. (eltérő források az 1780-as évekre vonatkozóan), 50–51. (bruttó és nettó bevételek és kiadások ágazatonként és tartományonként 1782-ben), 52–54. (fő költségvetési adatok 1781–1791).

dául esetenként a befolyt teljes (bruttó) bevételt tüntetik föl, máskor viszont ezt csökkentik a bevételek adminisztrálásának költségeivel és így a nettó bevételekkel számolnak. Eltérések fakadhatnak abból is, hogy csak a rendes illetve rendszeres tételeket vagy (például háborús években) a rendkívüli bevételeket és kiadásokat is figyelembe veszik-e. Még az országok és tartományok listája is változik, tényleges igazgatási-területi változások miatt (például Galícia megszerzése vagy a Bánát inkorporációja), vagy a szemlélet megváltozása miatt, például Osztrák Németalföld és Lombardia esetében, melyeket sokáig külön, mintegy külföldként kezeltek.¹² A Habsburg Monarchia bevételei és kiadásai országonként, illetve tartományonként néhány évre vonatkozóan ismert (2. táblázat).

Berlász Jenő 1772-re datált forrása és az azzal tartalmilag azonos 1782-re datált forrás azonban nehezen illeszthető ebbe a képbe (3. tábla). Magyarázatra szorul mindenekelőtt az országok, tartományok listája. Az 1772-es dátumot valószínűsíti, hogy a tartományok között nem szerepel Galícia, melyet éppen ebben az évben csatoltak a Habsburg Monarchiához. Ugyanakkor a Bánát sem szerepel, melyet azonban csak 1778-ban inkorporáltak Magyarországra. A Délvidék (a horvát–szlavón megyék és a katonai határőrvidék) hiánya kevésbé feltűnő, mivel ezt a területet hol külön, hol pedig Magyarországgal egy sorban tüntették föl a hasonló táblázatok. Az 1782-es dátum mellett szól másrészt, hogy Lombardia és Németalföld megtalálható a listában, hiszen ezek a területek először abban az új típusú, teljességre törekvő államháztartási összesítésben szerepeltek, melyet Karl von Zinzendorf gróf, a *Hofrechenkammer* újonnan kinevezett elnöke 1782. december 6-án mutatott be II. Józsefnek.¹³

Még nagyobb fejtörést okoznak a táblázatba foglalt számok. Az a korabeli forrásokban megszokott, hogy a forrásban szereplő summa összeg eltér a részösszegek összeadásának eredményétől, és amennyiben az előbbi nagyobb az utóbbinál, akkor feltételezhető, hogy a különbség egy-két tétel elhagyásából ered. Az adatok megbízhatóságát csökkenti azonban, hogy a bevételek és kiadások egyenlege nem egyszer tízezres nagyságrendben eltér a többlet és hiány egyenlegétől. Ahogyan Magyarország és Erdély államháztartási mérlegét részletező, Berlász által 2. táblázatként közölt táblázatból is látható, az egyes pénzügyi csoportokra eső bevételek és kiadások egyenlegeként keletkezett hiányt vagy többletet külön-külön összesítve vezették át az ország illetve tartomány bevételei és kiadásai mellett a Monarchia államháztartási mérlegét bemutató táblázatba, és eközben történetet elírás vagy más tévedés. Itt inkább a magas összegek a feltűnőek. A 90,3 M forint összbevétel feltűnően kimagaslik az ismert adatsorokból, egyedül Schimmelfenning báró 1796-ban összeállított adatsorában található ehhez hasonló összeg, 1788-ban 90,47 M forint és 1790-ben

¹² Osztrák Németalföldről származó bevételek más forrásokból jobban, Lombardiából származók viszont kevésbé ismertek, lásd *Dickson: Finance...* i. m. 102. (Lombardia bruttó bevétele 1749), 103. (osztrák Németalföld nettó bevételei és kiadásai 1751–1783); *Dickson: Count Karl...* i. m., 52. Ezekkel részben kiegészíthető az alábbi 2. tábla: 1749-ben Lombardia bruttó bevétele 4,2 M forint, osztrák Németalföld nettó bevétele 1775-ben 4.697.130 forint, mellyel a nettó összbevétel 50.549.838 forintra emelkedik.

¹³ *Dickson: Count Karl...* i. m., 27.

90,14 M forint.¹⁴ A 83,5 M forint összkiadás inkább csak az 1770-es évek adatai közül magasodik ki, az 1780-as években hasonló, majd 1788-tól — a háborús években — ezt jóval meghaladó összegeket találunk. Az egyes országok és tartományok bevételei és kiadásai is jelentősen magasabbak, mint más forrásokban, kivéve Lombardiát és Osztrák Németalföldet, melyek itt éppen a jóval alacsonyabb összegekkel tűnnek ki. Összességében valószínű, hogy a táblázat 1772-re vonatkozóan, de jóval később készült, és így Magyarországtól nem különítette el a Bánátot és a Délvidéket, követte Zinzendorf 1782-ben bevezetett mintáját, beillesztve Lombardia és Osztrák Németalföld adatait is, és valamilyen (módszertani?) oknál fogva más forrásoktól eltérő, magasabb összegű tételeket vett figyelembe. További kutatásokra van azonban szükség ahhoz, hogy a kérdéses táblázatot beilleszthessük az államháztartási adatok sorába, ahogyan ahhoz is, hogy a lényegében ugyanebbe a sorba tartozó, Magyarország és Erdély bányá- és pénzverési jövedelmeire vonatkozó táblázattal kapcsolatos kérdéseket is tisztázni lehessen.

*2. A Habsburg Monarchia bevételei és kiadásai országonként,
tartományonként 1749–1786*

Év	1749	1763	1775	1782	1782
(Fl.)	Bev.	Bev.	Bev.	Bev.	Bev.
Ország, tartomány	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó
Csehország	6 757 419	9 349 696	9 148 047	11 529 454	9 984 236
Morvaország	2 693 247	3 234 772	3 626 190	4 569 359	3 845 038
Szilézia	360 688	490 427	741 711	702 371	628 971
Alsó-Ausztria	4 679 187	12 263 407	10 300 312	12 653 550	10 516 324
Felső-Ausztria	1 131 842	1 569 108	2 295 005	3 086 356	1 941 035
Stájerország	1 848 503	2 181 512	1 915 131		
Karintia	707 016	1 039 889	1 092 155		
Krajna	1 029 568	1 933 869	1 069 247		
Görz és Gradiska					
Belső-Ausztria				6 711 735	5 007 964
Elő-Ausztria	928 570	367 971	844 556	801 681	514 136
Tirol	1 121 457	3 189 181	1 098 660	1 463 268	963 511
Galícia			1 500 000	4 985 442	3 543 891
Magyarország	5 442 276	12 545 895	8 506 700	13 882 218	11 124 424
Délvidék	250 382		188 217	107 709	107 709
Bánát	755 209	2 027 269	1 573 577		
Erdély	1 198 228	2 172 574	1 642 088	2 647 708	1 861 897
Osztrák Németalföld				13 642 294	6 719 402
Lombardia				7 929 640	6 167 996

¹⁴ Dickson: Count Karl... i. m. 49.

Év	1749	1763	1775	1782	1782
(Fl.)	Bev.	Bev.	Bev.	Bev.	Bev.
Ország, tartomány	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó
egyéb, nem területi	240 221	712 356	311 112		
Összesen	29 143 813	53 077 926	45 852 708	84 712 785	62 926 534
Összesen a forrás szerint	29 143 813	53 077 923	45 852 708	84 756 778	62 940 530

2. táblázat folytatása

Év	1782	1783	1784	1784	1786
(Fl.)	Kiad.	Bev.	Bev.	Kiad.	Bev.
Ország, tartomány		bruttó	nettó		nettó
Csehország	8 657 881	11 562 174	9 577 572	8 966 072	10 325 297
Morvaország	3 452 403	5 347 227	4 303 360	3 894 838	4 661 736
Szilézia	543 941				
Alsó-Ausztria	21 732 426	12 062 804	11 115 128	20 379 766	11 292 410
Felső-Ausztria	1 141 262	3 041 510	2 207 707	1 264 054	2 398 301
Stájerország		3 294 562	4 122 188	2 402 327	4 153 673
Karintia		1 554 141			
Krajna		1 812 259			
Görz és Gradiska		230 008	421 449	164 638	462 041
Belső-Ausztria	3 018 397				
Elő-Ausztria	388 319	787 599	511 808	376 006	561 760
Tirol	796 634	1 465 922	832 104	631 683	929 228
Galícia	3 207 305	4 920 877	4 077 094	3 593 224	4 308 655
Magyarország	6 735 682	13 892 382	9 467 817	7 079 070	10 402 324
Délvidék	685 333	107 726			
Bánát					
Erdély	1 337 234	2 579 389	1 530 546	1 267 604	1 648 563
Oszttrák Németalföld	3 606 397		6 932 944	4 355 237	6 986 523
Lombardia	3 815 857		6 727 762	4 563 248	5 523 465
egyéb, nem területi				375 300	58 070
Összesen	59 119 071	62 658 580	61 827 479	59 313 067	63 712 046
Összesen a forrás szerint	59 453 943	62 658 580	61 827 487	59 313 075	63 712 056

Forrás: Dickson: Finance... i. m. Vol. 2., 101., 113., 384.; Dickson: Count Karl... i. m. 50-51.

3. A Habsburg Monarchia bevételei és kiadásai országokként,
tartományokként 1772(?)

Ország, tartomány	Bevétel (Fl.)	Xr.	(%)	Kiadás (Fl.)	Xr.	(%)	Hiány (Fl.)	Xr.
Csehország	15 736 063	59	17,41%	15 100 091	2	18,08%		
Morvaország	5 793 120	5	6,41%	5 482 857	31	6,56%	14 524	12
Szilézia	557 209	18	0,62%	494 515	47	0,59%	598	36
Alsó-Ausztria	17 980 938	14	19,89%	16 241 127	14	19,44%	51 596	55
Felső-Ausztria	5 033 338	19	5,57%	4 914 915	6	5,88%		
Stájerország	5 889 221	39	6,52%	5 777 325	57	6,92%	7 897	47
Karintia	2 386 884	32	2,64%	2 306 806	59	2,76%		
Krajna	2 089 952	41	2,31%	2 086 180	25	2,50%	32 518	6
Görz és Gradiska	357 363	27	0,40%	373 452	47	0,45%	20 372	46
Tirol	3 658 712	43	4,05%	3 195 118	46	3,83%	48 073	31
Elő-Ausztria	2 876 177	49	3,18%	2 362 875	53	2,83%		
Lombardia	2 900 171	47	3,21%	1 953 877	54	2,34%		
Oszták Németalföld	3 184 135	54	3,52%	2 432 495		2,91%	1 894	44
Magyarország	18 004 153	18	19,92%	17 055 416	21	20,42%	53 559	54
Erdély	3 941 707	17	4,36%	3 743 670	8	4,48%		
Összesen	90 389 151	2	100,00%	83 529 726	50	100,00%	231 036	31
Összesen a forrás szerint	90 398 156	6		83 544 030	44		231 036	31

3. táblázat folytatása

Ország, tartomány	Többlet (Fl.)	Xr.	(a) Bevétel-Kiadás	(b) Többlet-Hiány	Különbség (a)-(b)
Csehország	635 972	57	635 972	635 972	0
Morvaország	324 786	46	310 263	310 262	1
Szilézia	63 292	7	62 694	62 694	0
Alsó-Ausztria	1 791 107	55	1 739 811	1 739 511	300
Felső-Ausztria	119 423	13	118 423	119 423	-1 000
Stájerország	119 793	28	111 896	111 896	0
Karintia	80 595	33	80 078	80 595	-517
Krajna	36 295	3	3 772	3 777	-5
Görz és Gradiska	4 284	3	-16 089	-16 088	-1
Tirol	511 667	11	463 594	463 594	0
Elő-Ausztria	503 302	16	513 302	503 302	10 000
Lombardia	955 293	42	946 294	955 293	-8 999
Oszták Németalföld	755 535	38	751 640	753 641	-2 001
Magyarország	1 002 296	51	948 737	948 737	0

Ország, tartomány	Többslet (Fl.)	Xr.	(a) Bevétel-Kiadás	(b) Többslet-Hiány	Különbség (a)-(b)
Erdély	198 037	9	198 037	198 037	0
Összesen	7 101 683	52	6 859 425	6 870 647	-11 222
Összesen a forrás szerint	7 085 161	54	6 854 126	6 854 125	1

Forrás: Berlász: Erdélyi jobbágyság... i. m. 281. töredék krajcárok nélkül; MOL, E 554, Fol. Lat. 918, 77-78. javított változat.

Monok István

A KÖNYVTÖRTÉNÉSZ BERLÁSZ JENŐ

Sokat gondolkodtam azon, hogy közleményem címe ne „*A könyvtáros Berlász Jenő*” legyen-e. Benkő Samu, a 90 éves Berlász Jenő köszöntésekor¹ azonban nagyon sok mindent megírt arról, hogy ki is a könyvtáros, és arról, hogy a válasz mennyire összeköthető az ünnepelt személyével, munkásságával. A könyvtáros munkája ugyanis elsősorban a tartalomról szól. Akkor is arról, ha a könyvtáros embernek a legfőbb dolga a könyvtárban őrzött dokumentum nevének a leírása (vö. Umberto Eco: *A rózsza neve* – vagyis nem a rózsával, hanem a nevével kell törődnie). A dolgok nevét viszont csak az tudja leírni, aki megismerte azokat. Pontosabban, aki ismeri a dokumentumot, jobb nevet tud neki adni, mint az, aki csak „technikailag” ismeri meg. Így volt ez az első könyvtár megalapításától napjainkig. A modern könyvtár akkor is könyvtár marad — kár is másként nevezni —, ha a könyvtárosok információs szakembereknek hívatják magukat. A nem pontos, nem ellenőrzött információ ugyanis nem ténylegesen az. Számomra Berlász Jenő, illetve az ő generációjának tagjai, akik a könyvtárban dolgoztak — még akkor is, ha tudjuk, bizonyos tekintetben, kényszerültek ott dolgozni — az igazi könyvtárosok. Berlász Jenő egyébként a könyvtáros munka technológiai részével is sokat törődött. A kéziratok feldolgozásának nem létezik nemzetközi vagy hazai szabványa. Ha valaki ilyen munkába fog, vagy ezt akar-ná tanulni, akkor az ő egyetemi jegyzetével² kell először is megismerkedni. Szemlélete tartós hatású, oktatási anyagként is kiadták³ gondolatait. A kéziratok feldolgozásának nemzetközi gyakorlata is érdekelte,⁴ és külön végiggondolta a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának történetét, de fő-

¹ *Benkő Samu*: Gondolatok a könyvtárosságról. In: *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet*. Em-lékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára. Szerk. Buza János. Bp. 2001. BKÁE Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoport (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek, 1.) 25–36. Ebben a kötetben Berlász szakirodalmi munkásságának bibliográfiája is megtalálható (511–514.), így csak a legjelentősebb tanulmányaira, könyveire hivatkozok.

² *Berlász Jenő*: Kéziratok katalogizálása. Bp. 1958. Országos Könyvtárügyi Tanács (Az Országos Könyvtártudományi Tanács kiadványai, 3.)

³ *Berlász Jenő*: Tájékoztató a kéziratári gyűjtőkörről, rendszerezésről és a kézirat-katalógusok sajtó alá rendezéséről. Bp. 1975. OSZK KMK.

⁴ Vö. *Berlász Jenő*: A kéziratkatalogizálás kérdései Ausztriában. *Magyar Könyvszemle*, 92. (1976) 424–426.